

МЕНЕ ВЧИЛИ ЗРАДИ

ІВАН ГЛАДУН

*Missionary Sisters
of Christian Charity,
Grimsby, Ont., Canada.*

ІВАН ГЛАДУН

МЕНЕ ВЧИЛИ ЗРАДИ

*Missionary Sisters
of Christian Charity,
Grimbsby, Ont., Canada.*

Накладом
УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В КАНАДІ
Винипег, Ман.

1948

Printed and Published by The Ukrainian Publishing Co., of Canada, Ltd.,
210—214 Dufferin Avenue, Winnipeg, Manitoba.

ЧАСТИНА ПЕРША.

Близько 16 років тому, я канадійський громадянин, сидів в канцелярії Комінтерну в Москві. Мене щойно покликали туди для вишколу, як вести збройну боротьбу проти канадійського уряду і менш насильну але однаково рішучу війну проти громадських і політичних інституцій нашої країни.

Я й досі памятаю хвилювання, з яким я, звичайний член комуністичної партії з Винипегу, розмовляв майже як рівний з рівним — з секретарем Комуністичного Інтернаціоналу тов. Дмитром Мануїльським.

“Ви є тепер студентом Ленінського університету разом з кількома тисячами інших студентів з Канади, Зєдинених Держав, з Європи й Азії, зі всіх частин світа.”

Більш об'єктивний слухач міг був схарактеризувати тов. Мануїльського, як непоказну особу; він був низький, сухорявлівий, з густим волоссям, підстриженими вусами й малими очима, а його голос мав механічний тон, немов би він зновв напамять слова, які говорив. Але в той час я не був об'єктивний.

“Так, товаришу Мануїльський”, сказав я захоплено.

“Завдяки вашій добрій роботі в Канаді”, продовжав Мануїльський, “Комінтерн має до вас довіря в надії, що ви станете одним з великих провідників революційного руху в Канаді і в світі. Тепер ви належите до цього руху. Совітський Союз є батьківщиною робітників світу.”

Як член партії з трирічним стажем я, розуміється, знову попередно і засвоїв собі як одинокий керівний принцип моого життя. Але приємно було почути це знову якраз тут, в цій святині святинь, в перший день моего побуту в Москві.

“Під час вашого побуту в цій країні вас будуть уважати

і трактувати як її громадянина. Ви будете мати право голосу у виборах і право бути вибраним. Ви приберете ім'я, під яким вас будуть тут знати. Під жадною умовою ви не смієте виявити нікому своє дійсне ім'я, або питати інших студентів за їх дійсні імена. Спеціальний відділ в університеті затримає ваш паспорт. Якщо будете примушенні писати листи до Канади, то можете робити це через цей спеціальний відділ, але не смієте згадувати про школу..."

"Так, товаришу Мануйльський."

"Поза школою не заходіть з ніким в політичну розмову. Як зустрінетесь з росіянами, які на щось нарікають, то будьте дуже обережні, бо вони може хочуть спровокувати вас, щоб ви з чимось проговорилися. Про такі нарікання негайно повідоміть школу."

Так почався мій вишкіл в зраді. Через наступних десять місяців — разом з 6,000 інших молодих комуністів майже зожної заселеної частини світа, що були студентами Міжнародного Ленінського університету в 1931 році — я студіював техніку зради з таким самим запалом і так само основно, як молодий музикант студію музичні скалі.

Нашими учителями були визначні російські філософи, вояки й урядовці тайної поліції, але до їх формальних лекцій часто додавано неформальні дискусії, в яких брали участь такі передові гостюючі комуністи, як Стюарт, Сміт, що пізніше став першим комуністичним алдерменом і контрольором в Торонто; Сем Кар, пізніше головний організатор Комуністичної Партиї в Канаді, який був замішаний в совітську шпигунську аферу і втік перед арештом; Ирл Бравдер, тодішній генеральний секретар американської Комуністичної Партиї, і Беля Кун, диктатор Угорщини під час короткої але кривавої комуністичної революції в 1919 році.

Під проводом цих комуністичних лідерів мене вчили не лише марксистської філософії і ріжних відтінків міжнародної партійної лінії, але й багато практичніших справ. Мої російські вчителі казали мені, як я і мої товарищи, канадійські комуністи, маємо вести нашу боротьбу за опанування канадійського робітничого руху; як я маю використати своє становище в українсько-канадійських (комуні-

стичних) організаціях, до яких я належав у Винипегу, щоб поширити вплив Комуністичної Партії; якої тактики ми повинні вживати, щоб привести до розколу між французькою та англійською Канадою.

ЯК ВИСАДЖУВАТИ ПОЇЗД.

Що більше, мене вчили, як бути шпигуном проти моєї власної країни; як рисувати військові мапи, що їх можна б використати в розроках чи бунтах, або, як сказав один інструктор з московської тайної поліції, "наприклад, на випадок війни між Канадою і Совітським Союзом". Мене вчили, як виробляти звичайні бомби і як висаджувати ними поїзди і мости. Мені давали інструкції про склад британської, американської і канадської армій, вазнайомили з більшістю легкої пальної зброї, яку ці армії вживали, та вчили стріляти з неї, включно з крісами Лі-Енфілда і Росса та скорострілами Луїса і Гачкиса. Я брав участь в маневрах, в яких відділ російської тайної поліції виступав як поліція і міліція неозначененої держави, а я і 300 інших студентів представляли собою передовий загін збройного повстання. Офіцери червоної армії були суддями і справляли наші помилки.

Це є лише короткий нарис предметів, що їх вивчали вибрані комуністи з п'ятьох континентів в часі між двома світовими війнами. Розуміється, від 1939 до 1946 року Ленінський університет був закритий. Але як заявив недавно канадський комуністичний лідер Тим Бак, вневдовзі він буде знову відкритий. Постійний наплив чужоземних комуністів до Москви для вивчення саботажу і зради супроти держави, в яких вони походять, незадовго буде відновлений, якщо він не є ще відновлений.

Заки опишу в деталях свій власний досвід в цій великій інституції для виховання пятиколонників, треба перше сказати про те, як я там опинився.

Як читач досі вже побачив я не є більше комуністом. Мало того. Переконавшися про те, що комунізм є помилкою і злом, я постановив решту свого життя посвятити на

його поборювання. На початок я думаю, що буде на місці сказати, що зробило мене комуністом.

Я не сказав би що є щось таке, як типічний комуніст. Його нема. Але я знаю, що багато канадійських комуністів, особливо серед тих, що їх називають “чужинецькими агітаторами”, мають за собою історію подібну до моєї.

НЕВЕСЕЛИЙ ХЛОПЯЧИЙ ВІК.

Моя власна історія починається на малій фармі близько місцевості Лейдівуд, Ман., в 1914 році.

Мій батько, який прибув до Канади з Буковини в 1896 році, щойно помер після довгої слабости. Я мав лише 10 років, але став головою родини і мав перед собою великі труднощі. Крім мене було ще троє дітей, усі в шкільнім віці.

В наступних роках мій час був поділений між школою і роботою на фармі. Не було часу на товариство з іншими хлопцями в околиці. Літом я працював на полі, а зимою рубав в лісі дерево на корди. Коли нарубав досить дерева на фіру, я віз його парою волів до Бозежур — 12 миль в один бік — і продавав по два долари за корд та за ці гроші купував гросерію. Щоб відбути цю подорож, я вставав в 4-ій годині рано, а вертав домів пізно в ночі.

Мое життя не було особливо тяжке, але я хотів мати якусь розвагу. Найближча для цього нагода була в наші свята. В такі дні була лише звичайна робота юмою. Після роботи ми вбиралися в святочний одят і сідали в кухні, де мати приготовляла голубці, пироги, кашу, та інші смачні українські потрави. Дід і бабуня приходили до нас в гості і розказували нам чудові історії про старий край.

Раз в місяць всі ми їздили до церкви і це також була оказія, бо ми були побожною греко-католицькою родиною.

Ми мали вдома добру збірку книжок. Коли я лише мав хвилину вільного часу, я брався за читання. Книжки відкрили для мене новий світ. Я жив з героями в далеких країнах, машерував з ними до боїв, ділив з ними сум і радість

Коли я поперечитував власні книжки, я визичав і вимінював їх у знайомих в околиці.

Крім книжок, я дуже зацікавився музикою. За шість місяців я заощадив досить грошей — \$1.25 — на закупно старої скрипки. Смичок не мав волосіння і в той час було лише пару коней в околиці. Я розвязав цю проблему в той спосіб, що насилів смичок довгими воложками з шнурка від жниварки. Це мені вдалося і я почав учитися грати на скрипці.

Коли я й інші діти попідростали, ми могли більше виконати роботи і наше життя значно поліпшилося. Ми передплатили пару газет. Купили пару коней і новий віз і почали говорити про набуття ще 40 акрів землі.

Я почав ходити "поміж людей", але не міг приспособити себе. Хлопці в моїм віці не хотіли товаришувати зі мною, бо моя начитаність і родинна відповіданість зробили мене багато старшим, як показували мої роки. Старші хлопці не хотіли мене в своєму товаристві, бо я був за малий і не розбирався в іх забавах.

Але на поблизькій фармі був молодий чоловік, освічений і інтелігентний, який трактував мене як рівного, хоч був багато старший за мене. Називався він Михайло Гринюх. На мої наукові й філософічні питання він відповідав як лише міг найліпше і перший раз у своєму житті я почував, що мене поважають. Ми стали близькими приятелями, поки Михайло не виїхав до Зединених Держав.

Завдяки йому я був втягнений в товариське життя громади. Ми часто збиралися в місцевій школі на відчiti, дебати і музику. Я вже тоді не зле грав на скрипці, так що матиувала, що я заслуговую на нову.

ПРИБУЛИ БОЛЬШЕВИЦЬКІ АГЕНТИ.

Одної суботи пополудні, як ми приготовлялися до концерту і танцю в школі, прибули до нас два незнайомі. Вони представили себе як організатори Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім і запитали нас, чи до-

зволимо їм промовляти на нашім зібранні. Ми були оголомшені. Часто ми чули і читали в газетах про Робітничий Дім; для нас це була організація соціалістів, революціонерів і їм подібних людей, що мали викривлені думки про повалення уряду і заведення большевизму в Канаді. Наша тромада була релігійна, консервативна, можна сказати — старосвітська. Зайшлими ми казали забиратися. Коли вони отягалися, ми викидали їх силою.

Але якось я запамятив їх. Не з симпатією, але в цікавістю — цікавістю до них і до загадочної організації, яку вони заступали. Чого вони хотуть? Я знов, що вони мали якийсь звязок з московськими большевиками. Але чому? Ці питання не давали мені спокою. Як перший крок, щоб знайти відповідь на ці питання, я передплатив їх газету, що називалася тоді "Українські Робітничі Вісти".

Я постійно читав "УРВісти" довший час. Спершу я не міг збегнути, до чого змагають їх редактори. Вони засуджували всіх і вся, за винятком себе і Росії. Вони славили Маркса, Енгельса, Леніна і виступали проти Бога, церкви і всякої релігії і, розуміється, проти капіталізму. Іх богохульство відпихало і зачаровувало мене — і я далі читав їх, як інші хлопці в моїм віці читали всякі жахливі історії.

Не зважаючи на моє підозріння до них за їх становище до Бога, я почав дещо змінювати своє відношення до редакторів "УРВістей". Можливо вони є правильні в своєму осуді капіталізму. Дивлячись взад на свої дитячі роки, я почав пригадувати собі, що я витерпів за той час. Ніхто не дбав тоді, як я і моя родина жили в перших роках після смерті моого батька; часто я перемерзав до кости, везучи корди дерева до Бозежур. Чи була в тім моя вина, чи таки редактори "УРВістей" були правильні, коли звалювали вину за те все на "суспільний лад"? Може й мені треба приглянутися близче цьому "ладбі".

Поволі в моїй голові почала формуватися моя власна суспільна система. Загально вона йшла по лінії, що її проповідували "УРВісти", за винятком того, що моя суспільна система мала б працювати рука в руку з церквами. Та ж

християнство навчає любові, доброти, мира і доброї волі, говорив я сам собі, і того вчать також комуністи.

“НИКОЛИ НЕ ВІР МОСКАЛЕВІ!”.

Моя маті мусіла завважити, що після отримання першого числа “УРВістей” і ще довший час потім я гостро осуджував газету, але з бігом часу мое обурення меншало й остаточно цілком зникло. Одного вечера, коли молодші діти спали, я прихильно висловився про газету. Маті дала мені нагоду сказати дещо більше. Але потім перервала мені спокійним тоном.

“Моя дитино”, сказала вона, “чи ти памятаєш той вечір, коли ми всі стояли біля ліжка батька перед його смертю? Того вечера, сину, твій батько казав нам всім заприєгнути на святий хрест, що доки будемо жити, ніколи не відречемося Бога, ані не зробимо нічого такого, що нарушувало б його заповіди.”

Я притакнув.

“Ця газета, сину, і люди, що її видають, є проти Бога. Вони пишуть ці гарні речі, щоб здобути твою симпатію. В старім краю нас вчили ніколи не вірити москалеві.”

“Але це Канада, не старий край”, протестував я. “Вони мають деякі добре думки для Канади. Крім того, москалі тепер інакші. Вони дали волю всім національностям в Співдружності Союзі. Вони скасували також капіталістичний визиск. Люди там щасливі.”

Маті похитала лише головою.

“Ти знаєш”, сказала вона, “що ми були змушені покинути наш рідний край через поляків і москалів, які гнітили українців. Ми прибули до Канади і знайшли свободу. Тут люди можуть говорити, що хочуть, навіть на преміера і міністрів, і ніхто не покарає їх так довго, як вони не підуть проти закону. Ця свобода є неоцінима. Погано є старатися підкопувати цей край, що дав нам так багато. Ти виростаєш. Маєш здібність і енергію. Можеш стати багатим і

славним. Не збочуй з правильної дороги, сину. Я щодня молюся за тебе."

Я був глибоко зворушений цими словами, але далі був упевнений, що можу робити те, що уважаю за правильне, а що мати не уважала б за зло. Я почав думати про покинення дому — не через непогодження з матір'ю, але тому, що мене тягнуло дальше в світ.

Мати не пробувала спиняти мене. Я мусів лише обіцяти її, що регулярно буду ходити до церкви. Тоді вона зібрала мої річи і випровадила мене так, як лише добра мати може це зробити.

Мені не забракло багато часу приспособитися у Винищегу. Я дістав роботу за помічника будівельному майстрові по 40 центів на годину і, будучи призвичаєний до тяжкої роботи, не мав труднощів з своїм роботодавцем, старим англійцем, який знав і шанував своє ремесло.

У вільний час я брав лекції з музики і ходив до публичної бібліотеки. Суботи й неділі я звичайно проводив в Українськім Робітничім Домі, де завсіди було якесь підприємство. Часом ходив на мітинги Незалежної Партиї Праці, щоб послухати промови Дж. С. Вудswortha, й одного разу малошо не вписався до його партії.

СТАЮ КОМУНІСТОМ.

На підприємствах в Робітничім Домі я познайомився з молодим чоловіком, якого всі називали Джані Вір. Він редактував місячник "Світ Молоді", який видавали тоді для Секції Молоді при ТУРФДомі. Джані взяв мене на збори Секції Молоді і за тиждень чи два я став її членом. Мене там підхлібно приняли і я дістав дещо літератури, що була написана по лінії "УРВістей".

Я часто балакав з Віром, переважно про Росію та комунізм. Я випитував його про совітське відношення до релігії, яке то питання все мене сильно непокоїло, та про права національних меншин в совітській державі. Я питав його наївно, але цілком щиро, кому то диктатура пролетаріату

диктує? Як мається справа з женячкою і з розводами в Росії? Як є з освітою? Деякі з цих питань були трохи за тяжкі для Віра, особливо тоді, коли він мусів переходити від загальникових фраз до твердих фактів.

В разі сумніву Джані відсилав мене до Мирослава Ірчана, редактора „Робітниці”, офіційального органу Жіночої Секції ТУРФДому. Ірчан прибув до Канади з України незадовго по закінченні большевицької революції, в якій він відограв визначну роль. Він був завзятим і освіченим комуністом та автором кількох повістей, оповідань і песен. Стрінувшись віч-навіч з таким авторитетом, мене мусіли перевонати його аргументи. Ірчанів живий опис життя в Совітськім Союзі — необмежена там свобода, ліквідація неписьменності, покінчення з визиском людини людиною, — все те швидко розвіяло всі мої останні сумніви. Та ж він там був і все бачив. Він і далі мав тісні звязки з Совітським Союзом, судячи по літературі, що він звідти отримував.

Я всеціло пірнув в роботу Секції Молоді, писав статті до журналу, брав участь в дебатах в УРДомі і взагалі змагав до того, щоб виробити собі репутацію доброго і надійного працівника. Тепер я вже мав загальнє поняття про організаційну структуру руху. ТУРФДім і його Жіноча Секція і Секція Молоді є так звані масові організації з своїми власними виконавчими комітетами. Теоретично вони не мають звязку з Комуністичною Партією. Але кожна з цих масових організацій має членів, які належать до Комуністичної Партії або до Ліги Комуністичної Молоді. Перед кожними зборами такої масової організації завжди відбувається „кокус” або „фракційний мітинг комуністів”. Цей мітинг проводить цілу програму організаційних зборів, робить усі рішення, що мають бути приняті на зборах, і призначає членів, які мають забирати голос в дискусії, а також робити і підтримувати внески. Я мав сильнє бажання стати членом Ліги Комуністичної Молоді, бо це було дійсне керівне тіло Секції Молоді ТУРФДому. Я побачив, що без огляду на те, які добре думки я маю, вони не мають значіння, поки я не є комуністом.

Одного дня Вір взяв мене на зібрання в домі на Селкирк

евеню. Прибувши туди, я вже застав кількох передових членів Секції Молоді. Потім прибуло більше. Джані встав і забрав слово. “Як секретар шестої групи Ліги Комуністичної Молоді”, сказав він, “я відкриваю цей мітинг”. З радістю став я того вечера членом Ліги і стояв перед моїми новими товаришами з затисненим пястуком і заприєгнув стояти при пропорі Сталіна й Леніна в боротьбі за повалення капіталістичної системи і заведення диктатури пролетаріату.

НОВОГО РОДА “ДЕМОКРАТІЯ”.

Кілька днів пізніше я пішов на загальні збори всіх груп Ліги Комуністичної Молоді в місті. Було присутніх понад 100 молодих людей, головно жидівського й українського роду, із замітним відсотком англо-саксонців. Тут я довідався, що ЛКМ є під стислив наглядом Комуністичної Партиї. Партия визначає лінію й обовязком ЛКМ є переводити її в життя у всіх масових організаціях, які вона контролює Справи кожної масової організації основно обговорено. Я завважив, що була свого рода боротьба між жидівською та українською фракціями. З обидвох боків були обвинувачення в буржуазнім націоналізмі і ще більше обвинувачень, що фракції ЛКМ не робили досить натиску на свої масові організації, щоб викорінити в них націоналізм і залишки релігійних вірувань.

Між іншим на цих зборах обговорювало справу поширення “Йонг Воркера”, краєвого органу ЛКМ. Я зголосився піти по хатах з газетою і дістав інструкції поагітувати за “Йонг Воркером” на слідуючих зборах Секції Молоді ТУРФДому.

Я працював тяжко і на слідуючих зборах Ліги Комуністичної Молоді мене назначено до комітету Агітпропу (агітації і пропаганди) Ліги. Моя робота не була така захоплююча і конспіративна, як вказувала назва комітету. Переважно я мав говорити до інших молодих робітників і пи-

сати статті до „Йонг Воркера”. Але ця позиція надавала мені більшого значіння.

Одного дня Джані Вір піддав гадку, щоб я заперестав ходити до церкви. „Не тому, що ми стараємося примусити тебе залишити релігію”, казав він. „Ти зробиш це самий, коли побудеш довше в русі. Але ти знаєш наше становище до релігії: це є один з інструментів, при помочі, яких капіталістична кляса тримає робітників покірними. Вона (релігія) стоїть на перешкоді революції. Тепер ти є в проводі і виглядало б, що ти є слабого характеру, коли б хто побачив, що ти йдеш до церкви”. Я піддався без ніякого аргументу.

ШКОЛА ДЛЯ АГІТАТОРІВ.

На „суггестію” партії ТУРФ-Дім започаткував шість місячні освітні курси для підготовки професійних працівників для організації. Хоч курс був нібито відкритий для всякого члена ТУРФДому, то Виконавчий Комітет партії приймав лише тих аплікантів, що були членами Комуністичної Партії або Ліги Комуністичної Молоді. Я вніс аплікацію і був принятим. Навчання відбувалося в Робітничім Домі, а вчителями були: мій старий приятель Ірчан, Іван Сембай, д-р І. Карак і М. Патек.

Ірчанові предмети була література і пропаганда. Сембай вчив історії, географії і ленінізму. Він був учителем на Україні і відомим комуністом. Д-р Карак вчив політичної економії, граматики і журналістики. Учитель музики Патек

М. Ірчан,
(Перед виїздом до Росії)

казав, що був лідером музичної банди в Польщі, з якої мусів утікати до Канади через свої комуністичні симпатії.

На курсі я мав успіх і перед його закінченням став повноправним членом Комуністичної Партії. Незадовго потім я дістав перше головне доручення. Я мав поїхати до Кеноури, Онт., номінально до роботи в тамошнім відділі ТУРФДому, а в дійсності для сформування групи Комуністичної Партії. Я був там один рік.

Моя офіційна робота — провадження діточої школи при ТУРФДомі, зорганізування оркестри і взагалі освітно-культурна діяльність — була досить приємна, але моя неофіційна робота не була легка. Коли я приїхав до Кеноури, там не було ніякої комуністичної роботи; що більше, мої товариши українські канадійці, з якими я повинен був зробити найшвидший поступ, були переважно дуже лояльні до церкви, і я не поважився натискати сильно на них, щоб не викликати проти себе їх відкритої опозиції. Але стрічаючися з робітниками місцевої папірні і з залишнодорожниками, я вспів викликати серед них деяке незадоволення з їх положення і при кінці року повідомив дистриктовий офіс партії в Порт Артур, що приєднав 10 нових членів і виробив їм програму, як вони мають захопити провід в юнійнім льокалі в папірні.

Як я пізніше довідався, дистриктова партійна управа не сподівалася, що я зроблю дійсний поступ в Кеноури. Цю роботу доручено мені більше на спробу і я очевидно справився з дорученим завданням. Коли я повернув до Винипегу, мене покликано до Робітничого Дому, де я отримав нові інструкції від Томи Кобзея, фінансового секретаря Центрального Виконавчого Комітету ТУРФДому, та Івана Навізівського, представника Комуністичної Партії в центральній українській партійній фракції.

ЯК РОЗБИТИ ЮНІЮ.

Вони сказали мені, що тепер я поїду до Летбридж, Алта. Знову моя офіційна робота буде, як звичайно, у відділі ТУРФДому, але моя партійна робота буде багато

важніша і більш скомплікована. Партія розпічне широку кампанію, щоб відтягнути майнерську юнію (Юнайтед Майн Воркерс оф Америка) в Алберті від Всеканадійського Конгресу Праці і прилучити її до новоствореної Веркерс Юніті Ліг під комуністичним проводом.

Кобзей і Навізівський сказали мені, що партія висуває наперед уродженців Канади не лише за нашу добру роботу, але ще й тому, що влада не може нас депортувати, що часом траплялося з комуністами чужинецького уродження.

Після прибуття до Летбридж мене автоматично призначено секретарем місцевого відділу Комуністичної Партиї на приказ Центрального Комітету в Торонто. Я довідався, що в юнійнім льокалі є 24 партійних членів. Виходило так, що один партійний член був на кожних 10 членів юнії. Але наші 24 члени знали, чого хотіли, і готові були на все, щоб свою ціль осягнути. Я був певний, що як будемо поступати обережно, то зможемо перетягнути майнерську юнію до Веркерс Юніті Ліг.

Деяка підготовча робота була вже зроблена. Партія мала вже виготовлений картковий список майже всіх членів місцевої юнії. Витративши пару днів коло того індексу, я потрафив довідатись, хто затягнув з рентом, хто мав "прогресивні" чи комуністичні погляди, чию совість можна б зрушити при шклянці пива.

ЗДОБУВАННЯ ПРОВІДНИКІВ.

На щастя, голова юнійного льокалю Джордж Розза і. його секретар Джимі Слон вже були симпатиками партії, хоч ні один з них не був ще її членом. По деякій підготовці вони за пару тижнів погодилися вступити до партії. А вступивши до партії, вони й приняли її дисципліну. Як партійний секретар, я був тепер їх "босом". І хоч я не був майнером, ані членом майнерської юнії, я був також майже "босом" юнійного льокалю.

Коли я виготовив слідуючий писемний звіт до центрального Комітету партії в Торонто, я не скривав свої пи

хи з цих досягнень. У своїй відповіди Центральний Комітет вказав, що одночасно з моєю роботою в Летбридж інші партійні організатори добилися успіхів в поблизьких копальннях вугілля в Кровз Нест, Ферні, Мішел, Кенмор, Ровздейл і Колгорст. Центральний Комітет дав нам інструкції приступити негайно до підготовки остаточного розриву із Всеканадійським Конгресом Праці. Нас повідомлено, що до Алберти висилають Гарвія Морфія, який має перебрати в свої руки цілу ту операцію.

Я ніколи не міг довідатися, яке було дійсне ім'я Гарвія Морфія. (Не дивлячись на це ірляндське прізвище, він був жидівської національності. — Заввага перекладача.) Негайно після його прибуття я перейшов з ним цілу ситуацію в дистрикті. Провіривши біля тузина льокалів майнерської юнії, ми відрахували, що будемо мати около 200 партійних членів. Ми могли також рахувати на підтримку около 400 членів масових організацій під партійною контролею, таких як ТУРФДім.

Морфі погодився скликати конференцію партійних груп зі всіх майнерських кемпів. Перед цею загальною конференцією він відбув засідання з провідниками партійних відділів. Між ними були: Іван Стокалюк з Келгарі, організатор Юнайтед Майн Воркерс; Дж. Лейкман, дистриктовий організатор партії, та ще деякі партійні члени, що мали керівні пости в льокалях юнії. Засідання мало бурливий характер. Стокалюк, як і ще один чи два присутніх виступили проти домагання Морфія, щоб негайно почати атак на Всеканадійський Конгрес Праці, і засідання розбилося. Стокалюк загрозив, що буде апелятувати до Центрального Комітету партії в Торонто, і вийшов з засідання. Він дійсно апелював, але партійний провід підтримував Морфія і Стокалюк мусів підчинитися рішенню.

Після того все пішло гладко. Морфі і Стокалюк подбали про те, що скликано юнійну конвенцію під претекстом домагання підвишки платні. Не було труднощів заповнити конвенцію комуністичними делегатами. Коли вона почалася, ще лекше пішло з приступленням юнії до Воркерс Юніті Лік. Голосування випало так, як ми хотіли. Все це зроблено за яких два місяці від прибуття Морфія.

ВИКОРИСТУВАННЯ БЕЗРОБІТНИХ.

Мене перенесено до Келгарі, де я далі побираю платню з ТУРФДому, але працював головно для Комуністичної Партиї. Дистриктову екзекутиву партії перенесено з Едмонтону до Келгарі і мені доручено приходити на її засідання й висилати звіти до партійного центра в Торонто.

Безробіття — це був 1930 рік — почало даватися в знаки і ми звернули свою головну увагу на безробітних. На весні я організував і провадив похід кількасот безробітних в Летбридж і був вдоволений з того, що спинив рух на вулицях, хоч і не сягнув нічого іншого.

В той час не давали ще реліфу (допомоги), що було нам на руку. Коли ми організували безробітних, ми не сподівалися ані не бажали дістати щось для них. Нашим завданням було лише напоювати їх марксизмом, ленінізмом, революцією і Совітським Союзом, а рівночасно ми надяглися, що не зміниться ті обставини, проти яких ми виступали.

Одного вечера в серпні, коли я йшов з Морфієм Восьмою вулицею в Келгарі, він сказав мені новину, що нас двох вишилють на курс до Міжнародного Ленінського університету в Москві. Морфі, показав мені лист від Тіма Бака, який підтверджував те, що він сказав. Він порадив мені дістати пашпорт і до місяця бути готовим до виїзду до Торонта. Він сказав, що партійні справи в Алберті є в добрім стані остануться в руках Лейкмана, Стокалюка, Джимі Слонна, Фреда Брея, Джана О'Соливана, Філа Лакі і інших.

Морфі вийшов за тиждень. Я вирушив за ним десять днів пізніше. Моє негайне призначення було Торонто й головний офіс Комуністичної Партиї Канади, що був тоді на Бей стріті. Після того — Москва.

ЧАСТИНА II.

В 1931 році — після чотирьох років праці для Комуністичної Партиї в Манітобі, Західнім Онтеріо й Алберті — я був одним з 20-ох канадських студентів Міжнародного Ленінського університету в Москві.

Кожного року 6,000 молодих партійних лідерів з цілого світа привозили до великого сірого будинку на вулиці Воровського ч. 25, 15 мінут ходу від Кремля, де вони на протязі девятох місяців вивчали партійну докторську докторантуру та як переводити її в життя, коли повернуться додому.

Їх основно вчили, як в "мирний" спосіб атакувати не-комуністичні політичні інституції і релігію всіх відтінків та як просякати в трейд-юнії і культурні організації. Вчили також стріляти з ріжкою зброєю, якою вживали в державах, звідки студенти походили.

Коли я прибув з Келгарі до Торонто, мене стрінув на стації Гарві Морфі, з яким я мав їхати до Москви. Він виглядав трохи хмурний і сказав, що партія переживає тепер фінансову кризу, в наслідок чого гроші на нашу подорож можуть бути деякий час затримані. Він повів мене до Тима Бака, краєвого секретаря партії, який рекомендував нас на курс до Москви.

ПОДОРОЖАЮЧІ "КОНСЕРВАТИСТИ".

Бак сказав нам не турбуватися за гроші, і дійсно за палубу днів розійшлася вістка, що прибула посилка з Нью Йорку. Нам ніколи не виявляли дійсного джерела грошей ані точної суми, але її вгадувано на 25,000 доларів. Із звичайного тону балачки про "посилку" в головній партійній квартирі було видно, що таких посилок було багато більше.

Перед нашим відходом Бак дав нам спеціальні інструкції. Він сказав, щоsovітські візи дістанемо аж в Німеччині, бо Канада не має дипломатичних стосунків з СССР. Потім непрямим шляхом через Англію, Францію, Німеччину і Польщу, щоб за нами ніхто не стежив. В дорозі не сміємо говорити про партію ані про революційний рух. Не сміємо везти ніяких газет ані книжок, які вказували б на наші комуністичні звязки або симпатії.

"В дорозі вас можуть втягнути в розмову про політику," сказав Бак. "В таких випадках ви завсіди мусите виступати як консерватисти. Це дуже важне. Виявлення факту, що членів Комуністичної Партиї Канади висилають до

Моски на таємний вишкіл, було б убивче для партії в Канаді.”

В кожній країні на нашім шляху нас мали стрінути урядовці місцевої Комуністичної Партії або її інтернаціонального батька, Комінтерну. Вони мали виказатися копіями наших спеціальних ідентифікаційних паперів. Бак дав кожному з нас виписану на машинці посвідку зі склепу з одягом, датовану в Торонто два місяці раніше, яка посвідчувала закупно убрання за 35 доларів. Ми не мали довіряти ні кому, хто не зможе виказатися дуплікатом посвідки.

Вміжчасі прибули інші студенти. Було шістьох з Порт Артур і Форт Вілям — Мартин Парнега, Майк Хомишин і чотири молоді фіни-канадійці, яких імен я не знав. З Монреалу прибув Елек Гулд, а з Нової Скошії — Ренкін Мекдоналд і Мордок Кларк. Між студентами був Леслі Моріс, про якого я вже чув попередно. Їхали також дві торонтонські дівчині, а решту групи набрано з майнерських місцевостей коло Содборі і Тимінс.

На час подорожі нас розділено на чотири малі групи. Я їхав з Гарвієм Морфієм, Елеком Гулдом і Ренкіном МекДоналдом.

ДО ОБІЦЯНОЇ ЗЕМЛІ.

Перша частина подорожі була без ніяких пригод. Ми всіли на корабель “Пеннленд” Гвайт Стар лінії з Гелифексу до Савтгемтон, спинилися коротко в головній партійній кватирі в Лондоні, перепллили канал, зголосилися в партії в Париж і поїхали до Берліна.

Партійний урядовець, який нас там стрінув, примістив кожного з нас в іншім готелі. На другий день ми пішли до Дому Карла Лібкнехта, який був головною кватирою німецької Комуністичної Партії. Заки ми могли увійти до будинку, ми мусіли перше піти до малої книгарні на вуглі того самого будинку і показати власникам наші посвідки на те неіснуюче убрання. Власник показав на двері. Як ми наблизилися, двері самі отворилися. Пізніше ми довідалися, що вони були зі сталі і їх отвирало за потисненням гузика під столом книгаря.

Нас завели до канцелярії Ганса Ноймана, секретаря німецької Комуністичної Партії. Він сказав, що будемо в Берліні який тиждень, а потім нас вишилють по одному до Москви. Наші рахунки в берлінських готелях вирівнає німецька Комуністична Партія. Ми оставили наші пашпорти у Ноймана і він постарається про переїздні візи через Польщу та про регулярніsovітські візи.

Під час довгої їзди потягом з Берліна до Москви я мав перший раз нагоду пригляднутися Європі. Що я бачив, не зробило на мене враження. Не було нічого такого, що можна було б порівнати з широкими достатками Канади, але всеодно це ще не була Росія. Але раз переїхавши останній кордон, я запевняв себе, що побачу країну повну життя, побачу святиню, яку я збудував в своїй уяві за роки моєї участі в революційній русі. Я побачу робітників і селян щасливих і задоволених, побачу забезпеку і свободу нечувані в капіталістичних країнах. Наївний? Авжеж! Мусиш бути наївним, щоб бути таким загорілим комуністом, яким я був тоді.

Поїзд переїхав кордон на малій стації Негорелое. Всі пасажири до Москви мали висісти і змінити поїзд. Я використав нагоду, щоб виміняти всі мої "капіталістичні" гроші на рублі: наші гроші.

Під час останнього етапу подорожі я жадібними очима приглядався всьому з вікна вагону. Розуміється, я не сподівався побачити дерева іншого кольору, та все таки я був розчарований, що одиноким замітнішим явищем були лише патрулі ГПУ або державної поліції в зелених шапках на кожнім мості. Інші вартові ГПУ патролювали поїзд. Знаючи мову, я кілька разів пробував до них говорити, але за кожним разом безуспішно.

Коли я висів з поїзду в Москві, високий худий чоловік підійшов до мене, представився як післанець Комінтерну і повів мене через стацію. Навіть для мене, не зовсім об'єктивного, стація не виглядала особливо чистою, ані особливо справною. Люди були нужденно вбрані й виглядали бідно, а вохкість листопадового дня робила той вигляд ще гіршим.

Старосвітський автомобіль чекав на мене коло стації. Мій провідник мовчав, коли ми переїздили вулицями міста. Я однаково не мав охоти говорити. Я натягав шию, все-таки сподіючися побачити за котримсь вуглом якусь надзвичайну будівлю соціалістичної батьківщини. Może, думав я, мій провідник вибрав нещасливу дорогу.

Нарешті ми прибули до 4-поверхового будинку на вулиці Волчонка, де був осідок Комінтерну. Біля його почекалень крутився дійсно міжнародній збір: жителі азійських країн, негри, білі багатьох рас і родів ноші. По двох годинах чекання мене покликано на третій поверх до Стюарта Смита.

Лише кілька років пізніше, коли Смит був вибраний контрольором в Торонто, він став відомий більшій кількості людей в Канаді. Але для мене вже тоді він був найбільшим зі всіх канадійців, більших навіть за Тима Бака. Він скінчив довший курс в Ленінському університеті пару років перед тим і його вислано було до Канади як спеціального довіреного Комінтерну для Канадійської Комуністичної Партиї. В комуністичних кругах він був немов генерал-губернатором.

Я був немало здивований, коли після першої стрічі в Москві я довідався, що Смит попав в неласку і є майже вязнем Комінтерну, хоч поверховно він далі користувався авторитетом. Він зробив серйозні промахи в своїй роботі в Канаді і Москва відкликала його для "виправлення". Комінтерн примістив його в роскішнім апартаменті і передав в його руки канадійський департамент, але затримав його пашпорта і було ясно, що він зможе повернути до Канади лише тоді, як виправить себе.

В часі моєї розмови з ним сидів між нами член тайної поліції. Смит був холодно формальний і обмежився до рутинових питань про безробіття в Канаді і використання його для поширення комунізму та про поступ комуністичної роботи в Албертійських майнерахських околицях.

З ГЛАДУНА НА ЛОГАНА.

Від Смита я пішов до Дмитра Мануїльського, тодішнього секретаря Комінтерну, а тепер міністра закордонних справsovітського уряду на Україні. Звідти мене повезли до головного будинку Ленінського університету на вулиці Боровського ч. 25.

Після провірення моїх документів при зовнішній брамі мене повели до канцелярії декана університету, товаришки Стасової, товстої старшої жінки, яка була одною з близьких дорадників Леніна в перших днях революції, а потім взяли до канцелярії спеціального відділу, яким також завідувала жінка, товаришка Собольская.

Вона взяла мій пашпорт і заявила, що його затримає спеціальний відділ до часу мого виїзду до Канади. Мануїльський вже сказав мені, що під час моого побуту в Москві я буду мати приране імя, і по дорозі з його канцелярії я рішив назвати себе Джек Логан. Собольская виготовила для мене низку необхідних паперів. Були це університетський пропуск, книжечка тикетів на їду на місяць, тикет на помешкання і членська картка "Всесоюзного добровільного товариства пролетарського туризму й екскурсій". Я дістав також 50 рублів готівкою на дрібні видатки на перший місяць.

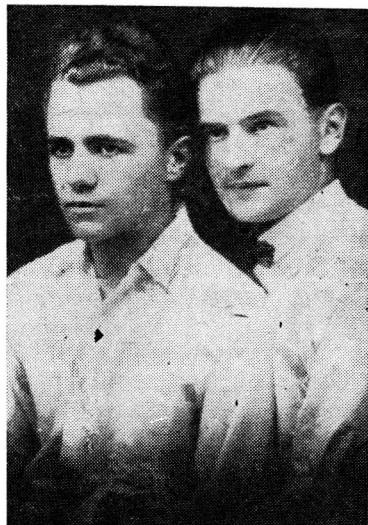
Мене приділено до помешкання на Гоголівськім бульварі ч. 14, пару бльоків від університету. Цей будинок був колись резиденцією багатого чоловіка. Я спав до вечері. Іdal'nya була спільна, як у військових бараках. Вже забув, з чого складалася перша вечера, але пам'ятаю, що не міг їсти.

Того вечера Джані Вір, який затягнув мене до Ліги Комуністичної Молоді у Винипегу, прийшов відвідати мене. Він був на довшім курсі університету і жив у Москві поверх року. Вір був радий, що я своєю працею добився до школи в Москві. Він випитував мене про обставини в Канаді, а потім росказав мені про непевне становище Стюарта Смита в Комінтерні та перестеріг мене не бувати в товаристві Смита більше, як потрібно. Джані сказав мені також, що в Москві є вже Сем Кар і що він має заступити Смита як довірений

Комінтерну в Канаді. Студентом довшого курсу в університеті, сказав він, був ще Чарлі Сімс, тоді новик в русі, а нині комуністичний алдермен в Торонто.

(Тут буде на місці згадати, що сталося з деякими іншими канадійцями, яких я стрінув в Москві. Вір — дійсне ім'я Вивюрський — є тепер редактором просовітського двомісячника в англійській мові в Торонто. Гарві Морфі є організатором Інтернешнел Юніон офф Майн, Міл енд Смелтер Воркерс у Бритіш Коломбії. Гулд, Кларк і МекДоналд є в канадійськім трейд-юнійнім русі. Моріс є редактором комуністичного тижневика в Торонто. Кар, який став краєвим організатором прогресивної партії праці, був заміщаний в російську шпигунську аферу і втік з Канади перед арештом).

Джані Вір сказав мені, що з 6,000 студентів Ленінського університету половину становлять східняки (азіати) і вони мають свій власний сектор. Другу половину становлять європейці, північні й південні американці, африканці й австралійці. Комінтерн почав будувати новий університет — самостійна чальне місто коло Москви в Горківській окрузі. Він примістить два рази стільки студентів, що старий університет, і його діяльність буде злита з роботою Комінтерну.

Іван Вивюрський і Іван Гладун.

НАЗАД ДО ШКОЛИ.

Тої ночі я спав дуже мало. Мав багато до думання. Крім того, вічно лазили по мені блохиці.

Встав рано і заняв своє місце в ряді, щоб дістатися до

умивальні. На цілий поверх була лише одна умивальниця. Вона мала обслугити 25 осіб, включаючи жінок. Мені дано пересторогу не пити води з кручка. Умивальня була брудна й не було гарячої води. Однак я вспів нарешті дочекатися своєї черги і вмитися.

В девятій годині ми були в клясі. Поверх двісті студентів англьомовного сектору були поділені на групи по 20 в кожній. Елек Гулд, Ренкін МакДоналд і Мордок Кларк були в тій самій групі, до якої й мене приділено разом з Ребеккою Грехт, Беном Голдом і кількома іншими американцями, які так вперто трималися своїх прибраних імен, що я ніколи не дізнався про їх дійсні прізвища. Було кількох англійських студентів, пару австралійців, один ново-зеляндець, один ісландець і один південний африканець.

Протягом ранку ми перевели розподіл функцій нашої групи. Ми вибрали надзирателів для кожного з предметів навчання, якими були: політична економія, історія Всесоюзної (російської) Комуністичної Партиї, історія робітничого руху, трейд-юнійний рух, стратегія і тактика партійної роботи, матеріалізм і матеріалістичне розуміння історії і загадочний предмет під назвою Оргробота.

Надзиратель для кожного предмету мав бути офіціяльним звязковим між студентами і професурою, а що надзирательство давало нагоду бути в близчих стосунках з великими рибами партії, то всі його добивалися. Під час вибору надзирателів стало очевидно, що я був наймолодший і найменше достойний член групи. Коли студенти добивалися авторитетних позицій в таких високозвучних спеціальностях, як матеріалізм і політична економія, то було ясно, що всі ми підозрівали Оргроботу як якесь низьке заняття в кухні. Коли прийшов час призначити надзирателя для Оргроботи, вибір впав на мене.

Полагодивши всі детайлі, урядовець школи дав нам короткий вступ до кожного предмету. Все пішло так, як ми сподівалися. Та коли він став пояснювати Оргроботу, всі витрішили очі, а вже найбільше я самий. Я дістав найважнішу позицію!

Оргробота зазнайомить нас, як орудувати скорострілом, полевим крісом, пістолем і револьвером; навчить нас, як виробляти вибухові матеріали і як їх вживати; навчить нас тактики і стратегії війни і збройного повстання, страйків, демонстрацій і боротьби на вулицях. Будемо мати не одного, а трьох інструкторів для цього предмету: двох з червоної армії й одного з ГПУ. Я почувався як жебрак нагло піднесений до лицарського стану; я міг був замінити своє надзвирательство за всяке інше в класі і дістати ще за нього найменше 500 рублів. Навіть холодно амбітна архікомуністка Ребекка Грехт, яка звичайно говорила їй поводилася так, немов би була дочкою Сталіна, була ласкова заговорити до мене.

ВИБІР СЕМА КАРА.

Протягом наступних дев'ять місяців школа була осередком нашої діяльності. Для розваги ми мали клуб, де могли пописуватися в драматичних виставах, музиці і т. п. Раз в тиждень нам показували фільми — майже завсіди пропаганду. В такі спеціальні дні, як роковини в історії большевизму, цілий англомовний сектор збиралася разом на спільні святкування.

Всі ми поставали повноправними тромадянами Совітського Союзу на час нашого там побуту і заснували університетську секцію Комуністичної Партії, що була частиною регулярної совітської політичної машини. За пару тижнів прийшов “час вибору” депутатів до Московського Совіту. На списку партійного проводу було ім'я Сема Кара і він був вибраний одноголосно за піднесенням рук.

Незадовго велика більшість студентів опинилася перед питанням, де взяти грошей. Університет фінансувала російська Комуністична Партія через Комінтерн. Okрім нашої транспортації, харчів і помешкання, ми діставали ще 50 рублів на місяць на одяг і приналежності видатки, але завдяки нашому партійному комітетові ці виплати постепенно зменшувалися. Насамперед університетська секція партії “одноголосно” рішила, що кожний студент мав закупити облігації

першої і другої державної позички, щоб допомогти у виконанню пятирічки. Далі прийшла серія "пожертв" і членські вкладки в ріжких товариствах, включаючи навіть якусь "трейд-юнію" (професійну спілку). Нарешті наші 50 рублів на місяць обтято до 10, що заледви вистарчало на курення.

БАГАТИЙ СТУДЕНТ.

Велика більшість студентів мусіла вхопитися спеціальних засобів, щоб дістати дещо готівки. Ті, що мали вартісні річи, продавали їх москвичам по високих цінах. Жінка dentist, що екзамінувала мої зуби, запропонувала мені продати її мое убрання і плащ. Я запитав, в чим я буду ходити, як це зроблю. Вона відповіла, що багато студентів Ленінського університету попродали свої закордонні убрання москвичам і повбирали московські, які можна купити по низьких цінах в університетській крамниці. Мені тепер вияснилося, чому так багато англомовних студентів почали ходити в грубій місцевій одежі. Зразу я думав, що вони зробили зміну, щоб показати свою міжнародну солідарність.

На щастя я був добре приготований на несподівані фінансові труднощі. Я продав свій годинник за 1,500 рублів, два фонтанові пера по 100 рублів, рейнковт за 200 рублів, "бейтінг сут" за 100. Незадовго я мав близько 5,000 рублів.

Ми мали буфет в школі, де можна було купити добре харчі — по високих цінах. Коли я був вже при грошах, я рідко коли ів в спільній їdalні. Я давав свої тикети на їду менше щасливим студентам з Польщі, Туреччини й Румунії. В заміну вони відплачувалися мені іншим прислугами.

ВЧИМОСЯ ШПИГУНСТВА.

Ми пірнули в нашу науку. Всі лекції і підручники були в англійській мові. Нашиими інструкторами були люди високого інтелектуального калібр, а крім наших регулярних професорів ми слухали ще спеціальні лекції, що їх давали Еміль Ярославський, визначний теоретик російської Комуністичної Партиї; Вільгельм Пік, один з провідників німецької

Комуністичної Партії; Отто Куусінен, провідник фінської Комуністичної Партії; (який з доручення Комінтерну був в Канаді й полагоджував тут партійні спори); тов. Ерколі (тепер відомий як Толяті) з італійської Комуністичної Партії, та Евген Варга і Беля Кун з Угорщини.

Курс в Оргроботі не завів нас. Генерал-ляйтнант Єгеров і полковник Зільберт з Червоної армії давали нам лекції про широку стратегію класової боротьби і про стан ворожої оборони — ворогом, розуміється, були наші власні держави. Капітан Ігнатович з ГПУ мав під своєю рукою наш практичний вишкіл.

Першого дня, як надзвирателеві курсу, мені передано жмут памфлетів для роздання студентам. Памфлет вяснював організаційну структуру британських, американських і канадських сил. Коли Зільберт давав лекції про полеву тактику, комунікації і постачання та військову розвідку, нам доручено офіціяльні підручники британської армії по цим питанням і мапи міст та інших стратегічних місць. Канадські міста, яких мали ми отримали, були Гелифекс, Монреал, Торонто, Винипег і Венквер.

Нам було сказано, що як повернемо домів, ми повинні дістати подібні мали інших міст. На всякий випадок ми повинні набути звичку виготовляти мали наших власних окопиць для нас самих. На таких мапах ми повинні виразно зазначити: а) округи, де живуть робітники; б) поліційні стації і військові бараки; в) залізничні стації; г) летничі поля; г) поштові уряди, міські ратуші та інші публичні будинки; д) фабрики й заводи; е) головні дороги і залізничні лінії. Нам казали, що такі мали, крім їх очевидної вартості у війні, є також корисні в плянуванні страйків і демонстрацій.

Ми дістали інструкції основно зазнайомитися з розкладом і силою військових частин і поліції. Ці інформації мали бути вислані до Центрального Комітету Комуністичної Партії Канади.

Нам сказано, що страйки і демонстрації треба вважати за військові операції і провадити їх на тій базі. Ми повинні подбати про організування публичної опінії в нашу користь, а особливо про здобуття симпатії в поліційних і збройних

силах. В боротьбі з поліцією ми ніколи не повинні отягатися вжити жінок і дітей як нашу заслону. Ми дістали звіти про страйки і демонстрації в ріжних европейських країнах, де були сутички з поліцією або міліцією. На підставі цих звітів ми основно проаналізували тактичні успіхи і тактичні по-милки комуністичної партії.

ЯК ВИРОБЛЯТИ БОМБУ.

По кількох вступних лекціях, які дав капітан Ігнатович, ми приступили до студіювання зброї. Першими на лісті були кріси армій ріжних країн; в нашій класі ми присвятили спеціальну увагу таким родам крісів: Спрингфілд, Лі-Енфілд, Росс і Вінчестер, цей останній був заражений до спортивної зброї, але все ще ужиточний. Незадовго ми вивчили механіку чотирьох крісів і перейшли до практичних вправ у стрілянню. Не було подостатком американських і британських крісів для нас всіх, отже ми мусіли вживати два або три кріси російської піхоти. Вони були незgrabні і сильно відбивали назад під час вистрілу. А що роздавання крісів студентам було в моїх руках, я кожного разу подбав проте, щоб один з російських крісів дісталася Ребекка Грехт, наша лишна американська товаришка.

Ми студіювали ріжного рода пістолі і також стріляли з них. Ледви чи два з них були подібні до себе, за винятком трьох автоматів Кольта старого типу. Ребекка завсіди дістала один з них і майже завсіди на мілі схибила від цілі. Одного разу вона поцілила в саму середину. Цілий тиждень після того ми не чули від неї про ніщо інше.

Скоростріли забрали більше часу. Ми вивчали їх теоретично, а потім пішли стріляти з них. Перше взяли модель Максім, потім Гачкис і Луїс, російську відміну Луїса, і нарешті модель Тампсон. Ми присвятили більше часу "Таммі ганові", ніж якій іншій зброї. Як сказав Ігнатович, його легко скрити і він добре надається для вуличних боїв.

Одинокими вибуховинами, з якими ми зазнайомилися, були чорний стрільний порох і ТНТ, і нам сказано вживати їх лише в крайніх випадках — "наприклад, коли б ми при-

пустили собі, що існує воєнний стан між вашою країною і СРСР". В такім випадку нашим обов'язком було б атакувати поїзди з військом і засобами, що йдуть проти совітських військ, Ігнатович взяв нас на поле вправ червоної армії поза містом, де ми змішували вибухові матеріали, робили звичайні бомби, запалювали їх і вони експлодували. Ігнатович пояснив, що є ще сильніші вибуховини від тих, що ми переводили з ними практику, але ми не потребуємо вивчати їх, поки центральні комітети партій в наших країнах не приділять нас до своїх спеціальних військових секцій.

Ми закінчили наш вишкіл в Оргроботі тактичними маневрами, в яких ми наслідували страйки, демонстрації, вуличні бої і навіть довгий похід до наміченої цілі. Около 300 студентів виступали як боєві робітники, в пару відділів ГПУ заступали військо і поліцію. Офіцери червоної армії були суддями.

Наші академічні студії були менше захоплюючі. Але вони також постійно пригадували нам, що ми готуємося до конфлікту. Професор Мінц, високо шанований марксистський письменник, який читав лекції з історії совітської Комуністичної Партії, рідко коли по-минув лекцію, щоб не згадати про головну тему курсу: Комуністи світа є вірні Совітському Союзові. Де б вони не були, уряди їх власних країн є їхніми ворогами.

В лекціях з історії російської Комуністичної Партії нам

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!
ВСЕСОЮЗНОЕ ДОБРОЗДОЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО
ПРОЛЕТАРСКОГО ТУРИЗМА и ЭКСКУРСИЙ

Организация Московская
Район Фрунзенский
ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ

№ 701363

Фамилия Логан
Имя Джек

Без печати организации билет недействителен.

Білет Гладуна виданий на ім'я
Джека Логана.

вказували, коли російські комуністи уважали за відповідне хвиливо змякшити свою ворожнечу до церкви. Особливо корисна "лекція" була тут для канадійських комуністів. Нашим обовязком було не настроювати ворожо проти себе ні французьких римо-католиків, ні англьомовних протестантів, але натроюджувати одних проти других, щоб остаточно добитися розколу нашої країни на дві незалежні і не дуже то приязні держави.

Нас заохочували дискусувати і робити завваги до лекцій, коли вони скінчилися, і ця практика привела раз до першорядного фіяску. Політичну економію викладав професор Ціммерман, а офіційними підручниками були перший том "Капіталу" Маркса й "Елементи Політичної Економії" Ляпідуса й Острогітіянова.

ТРУДНЕ ПИТАННЯ ДЛЯ ПРОФЕСОРА.

Все йшло добре, коли ми розбирали капіталістичне суспільство. Очевидно, всі ми погоджувалися з Марксом, Ляпідусом, Острогітіяновим і проф. Ціммерманом, що капіталісти є корінем всього лиха. Наші клопоти почалися тоді, коли після одної лекції скачмен Мур заявив, що йому приходиться трудно збивати некомуністичний аргумент в себе дома, в Глезго, що самий Совітський Союз існує на принципах капіталізму — правда, державного капіталізму, але все таки капіталізму. Мур не мав наміру зарахувати СССР до капіталістичних держав; він хотів лише знайти формулу як відбити цей заєд, коли його зробить хто інший.

Ми почали розсліджувати справу. Чим більше ми вглублялися в неї, тим більше заплутані виглядали нам ці шість фактів, як ми самі винайшли:

1) Всю працю виконується за платню; 2) Винагородження для робітника є лише частиною вартості, яку він випродукував; 3) Робітники не є власниками засобів продукції; 4) Робітники не є власниками річей, які вони виробили; 5) Робітники не є власниками домів, в яких мешкають; 6) Робітники не мають голосу в управлінні. На підставі вчення Маркса, це є капіталізм.

Бідний проф. Ціммерман намагався безуспішно знайти відповідь на це в підручниках, але Мур і пару інших сту-

дентів, які також поділяли його трудне положення, далі бурмотіли невдоволено під носом, коли дискусія закінчилася пізно вночі.

На другий день вістка про цей випадок рознеслася по цілім англійським секторі й університет мав на своїх руках суперечку великої ваги. Остаточно покликано на ратунок Евгена Варгу, угорського економіста і відомого автора й професора в Комуністичній Академії. Він виголосив довгу і поплутану лекцію, яка зводилася вкоротці до того: хоч вsovітській економії можуть бути ознаки капіталістичних форм, то треба взяти під увагу, що Маркс не передбачив заведення диктатури пролетаріату в одній країні в той час, коли ще решта світа не була готова піти за її прикладом. Отже в деяких справах треба уважати його формулу на виправлення світа за загальникову, а не специфічну.

Ціммерман зник з катедри. Ляпідус і Островітянов десь поділися з поліць бібліотеки.

СМИТ ІСТЬ ВЛАСНІ СЛОВА.

Професорові Розенгольцові, який викладав історію робітничого руху, ішло багато лекше, як Ціммерманові. Коли лише поставлено йому небезпечне питання про біжучі події, він казав, що має лише до діла з історією і що сучасні питання будуть обговорюватися на годині трейд-юнійного руху.

Одного вечора було спеціяльне позапрограмове зібрання для обговорення північно-американського трейд-юнійного руху. Були там Ирл Бравдер, секретар американської Комуністичної Партиї, Стюарт Смит, Сем Кар, Чарлі Симс, Джані Вір і пару інших передових канадійських комуністів.

Смит очевидно думав, що це буде для нього знаменита нагода вирватися з приватного увязнення, яке призначив йому Комінтерн. Він почав з сильного атаку на всі старі "буржуазні" трейд-юнії в Канаді і Зединених Державах. Захопивши своїм власним ораторством і тим, що його спокійно слухали, він закінчив закликом, щоб ми взялися за поступенне нищення старих юній і на їх місце засновували комуністичні організації.

Бравдер перший забрав слово і напятаував дивацьку промову Смита як небезпечну нісенітнію. Політика партії, сказав Бравдер серед притакувань з боку російських товаришів, які були дійсними вирішальними суддями в дискусії, залишається та сама, що й давніше: праця в теперішніх трейд-юніях, захоплення в них проводу, а потім вжиття їх для розкладу капіталізму. Всякий інший курс є глупий і нельояльний.

Був це натяк, на який Джані Вір, Елек Гулд і Чарлі Симс лише чекали. Один за одним вони забирали слово і підтверджували погляд Бравдера, кожний з них намагаючись перевищити інших в осуді нещасливого Смита.

Нарешті встав Смит, блідий і прибитий, і проголосив свою повну капітуляцію. Він засудив себе самого, подякував Бравдерові, Вірові, Симсові і Гулдові за виказання його помилок і прирік повну підтримку тій лінії, що їх вища мудрість визнала за єдино правильну. Це був жалюгідний попис, але скорше чи пізніше така доля спіткає кожного партійного члена, який схибить від партійної лінії.

“НЕ ВІРТЕ СВОЇМ ОЧАМ”.

Нашим постійним лектором по питанні трейд-юнійного руху був американець, якого дійсне ім'я залишилося таємницею через цілий курс. Коли йшла мова про інші країни, професор справлявся досить добре, хоч політика Комінтерну в трейд-юнійнім питанні часто мінялася. Але коли він прийшов до совітських професійних союзів, лекторові не пішло так легко.

Перед нами стояло велике питання: Що є совітські профсоюзи? Ми знали, що їх роля багато ріжниться від ролі трейд-юній в інших країнах. Совітські профсоюзи не можуть боротися за вищу платню, за коротші години або за ліпші умовини праці. Вони не можуть викликувати страйків і — по правді сказати, — не можуть робити нічого, що робить звичайна трейд-юнія в некомууністичній державі. Один товариш, що дуже хотів дізнатися правди, зробив натяк, що совітські профсоюзи можна порівнати з компанійними юніями.

Памятаючи попередну історію з проф. Ціммерманом, викладачі перенесли цілу нашу клясу до Профінтерну (Інтернаціоналу Червоних Професійних Союзів), де тов. Лозовський виголосив нам підбадьоруючу промову про спеціальну роль совітських профсоюзів в цей переходовий час війни між загниваючим капіталізмом і зростаючим комунізмом. Він перестеріг нас не вживати буржуазного мірила в оцінці ролі совітських професійних союзів. Перестеріг також досить суверо, що нашим завданням є працювати для повалення капіталізму, а не заглиблюватися в справах совітських робітників.

Для мене це був дійсно сильний удар. Я все ще був добрим комуністом; настільки добрим, що хоч часом сумнівався в доцільноти деяких наших метод, то не мав ще дійсних сумнівів щодо нашої головної справи. Однак тут став перед моїми очима глибокий і страшний парадокс. Я прибув до Москви сповнений жадобою зміцнити мою віру в новий рай чоловіка, подивляти його своїми власними очима. Тепер мені грубо сказано, що є річи, яких мої очі не повинні бачити. І на всякий випадок, коли мої очі побачили щось, що не підтверджує догми, якої мене навчали, я не маю вірити своїм власним очам.

ЧАСТИНА III.

Моїх сім років в Комуністичній Партії Канади були повні парадоксів. Найбільший парадокс був в тім, як я відступив від комунізму. Мій відступ почався в Москві, куди звичайно йдуть добрі комуністи, щоб стати ще ліпшими комуністами.

Мої перші серйозні сумніви в комунізмі були зашеплені в клясах Міжнародного Ленінського університету, куди мене покликано разом з 6,000 інших молодих комуністів з цілого світа на 9-місячний курс 1931-32 рр. Я вже сказав, що в той час, коли мене вчили носити зброю проти моого власного уряду для скріплення золотої доктрини комунізму, я довідувався також, що ця доктрина має мало спільногоЗ дійсністю в першій комуністичній державі. Я сказав, як постепенно я відкривав, що Росія, запеклий ворог капіта-

лізму, сама є капіталістичною державою; що робітники в робітничім раю не є власниками продуктів, які вони виробляють; що свобода в країні свободних означає лише свободу погоджуватися.

Але всі ті розчаровання в школі не мали на мене такого великого впливу, як мої спостереження поза університетом. Як українець канадієць, я добре говорив по російськи. Часто ходив я по Москві і зробив три довгі поїздки поза містом.

Одного разу мене назначено спеціальним переводчиком для делегації з Британії, яка приїхала побачити лісові табори на московсько-архангельській залізниці. В той час Британія купувала в Росії велику кількість дерева і британські "реакціонери" протестували, що більшість того дерева була випродукована невільничию працею. Тоді совітський уряд зарядив, щоб британська делегація "провірила" табори. В Москві мене приділено до делегації. Я не можу пригадати імен делегатів, ані не міг довідатися, чи вони репрезентували британський уряд.

ЖИТТЯ В НЕВІЛЬНИЧИХ ТАБОРАХ.

"Інспекція" відбувалася під проводом ГПУ. Перед нашим виїздом урядовець ГПУ дав мені виразні інструкції про те, як і що я маю переводити. Перше всього він пояснив, що люди в таборах є політичні вязні і як такі вони є наші клясові вороги. Якщо я почую, що хтось з них буде нарікати — між собою чи в присутності британської делегації — я повинен негайно повідомити офіцера ГПУ, який буде супровожати делегацію разом з урядовцем Комінтерну. В часі розмови я повинен так вкладати питання й відповіди, щоб виглядало, що жителі таборів є щасливі і мають добрий догляд, а головно, що вони визнають свою вину і хочуть спокутувати її відбуttям своїх присудів. Вязням я мав представити, що британські делегати є симпатиками Комуністичної Партії і прибули сюди не розслідувати мниму несправедливість, але на власні очі побачити, як будується соціалістична держава.

В першім таборі наш спеціяльний залізничний вагон уставлено на бічнім торі. Була це велика оселя з деревляних бараків і довгих хат, оточена колючим дротом. Ми провели майже дві години на розмові з урядовцем табору і нам показано рекорди, які виказували, що мінімальна платня для лісових робітників була 140 рублів місячно. Пізніше я дівдався, що в інших книжках було відтягнено за харчі, пріміщення, одяг і ріжну обслугу — і ці відтягнення і платня завсіди виходили одинакові. Делегати не бачили тих других книжок.

Ми провірили поживу, яка, хоч була бідна, не була гірша від тої, що її давали в пересічній фабричній кафетерії в Москві. Підлога і прічі спальніх бараків були з льогів і було мало вікон, а під іншим зглядом приміщення виглядало досить вигідне. Ніде ми не бачили коців ані ніякого іншого накривала.

Після полуценку ми розмовляли з вязнями яку годину. Моя робота переводчика була легка; видно було, що вязні були таксамо попереджені, як і я. Опісля я сказав урядовцеві ГПУ, що хочу сам розглянутися трохи, а може знайду яких мальконтентів.

Перша пара вязнів, що я стрінув на самоті, була з початку дуже обережна і стримана, але коли я переконав їх, що я є канадець і не є безпосередно звязаний з ГПУ, вони заговорили свободніше.

“Звідки ви?” спитав я старшого чоловіка.

“З Черкас на Україні. Вони схопили мене, катували в Києві й остаточно заслали сюди.”

“За що?” спитав я.

“Сказали мені, що я куркуль, але я не є куркулем. Коли нас випустять? Щоб хоч з моєю родиною було все гаразд”. Він почав плакати.

“Чи не може він написати до своєї родини?” спитав я другого чоловіка.

“Нам не вільно писати ані отримувати листів. Що діється тепер в світі? Чи є яка надія, що дістанемося до дому?”

“Не знаю”, відповів я. І скоріш пішов від них, виправдуючись тим, що не можу говорити довго з якоюсь одною групою.

Я був з кількома іншими групами і віднайшов ще одну цікаву річ. Ні один з вязнів не мав публичної розправи. Іх засудила на невільництво колегія державної поліції, яка звичайно складається з трьох поліційних урядовців.

Ми відвідали разом шість таборів. Дальші інспекції були повторенням першої, хоч у пару тaborах були жінки й діти. Разом я бачив десятки тисяч найліпших робітників і селян, позбавлених нормального людського існування і засуджених гарувати ціле своє життя в невільництві, щоб підтримати нову систему.

В дорозі я грав покера з нашим наставником з ГПУ. Я виграв від нього спору суму грошей і одного вечера при кінці подорожі визичив йому назад сто рублів. Тоді запитав його байдужно, кілько робітничих тaborів є в цілій Росії.

Він здив глечима: "П'ятьсот? Дві тисячі?"

Кілько в них робітників? Він відповів таксамо: "Десять мільйонів? Пятнадцять мільйонів?"

МАНДРІВНІ БЕЗПРИУЛЬНІ ДІТИ.

Ідучи одного вечера трамваєм з університету до свого помешкання, я почув крик жінки. Трамвай нагло став, коли хтось закричав, що безпритульний вкрав тірбинку з грішми. Я чув багато про безпритульних і тепер, коли кілька пасажирів висіли з трамваю і почали бігти бічною вулицею, я побіг за ними. Нарешті ми застукали обдертого, брудного хлопчика з дикими очима, який драпав, копав, кусав і кляв нас, щоб не датися взяти в руки. Ми почали оглядатися за міським міліціонером, але його не було. Я сказав зібраним, що по дорозі до моого дому є стація міліції, і запропонував передати туди хлопця.

Я пробував говорити з ним, але спершу почув від нього лише проклони. Але як ми зближалися до стації, він почав підхліблюватися. Постепенно я витягнув від нього деяку інформацію.

Він називається Альоша. Не знає, кілько має років. Вродився на Кавказі і прибув до Москви з громадою без-

притульних в часі загального весняного переселення на північ.

“Де твої родичі?” спитав я.

“Не знаю”, відповів. “Іх забрали”.

Сказав мені, як він живе: жебрає і краде, чого лише потрбуює. Прибутками діляться всі однаково в його гурті.

Було вже недалеко стації і я сказав хлопцеві, що може йти, куди хоче.

“О, ні”, сказав він. “Я завсіди сплю на стації. Так довго, як ніхто не зробить зажалення проти мене, вони оставляють мене в спокою”.

Міліціонер зінав його. Місце було вже заповнене іншими такими, як він. Один з міліціонерів сказав мені, що проблема безробітних досягла таких великих розмірів, що влада навіть не старається більше зарадити цьому.

Около першого травня припадали 10-денні вакації. Ми мали провести той час поза Москвою, виконуючи пропагандову роботу для МОПР-у (Міжнародної Організації Допомоги Революціонерам, до якої належала Канадійська Робітнича Оборонча Ліга). В канцелярії МОПР-у мені показали лісту міст до вибору. Я рішив поїхати до Криворіжжя на Україні. Це була моя перша нагода побачити землю, де народилися мої родичі. Особливо просив я дозволу відвідати комуну “Хлібороб”, яку заложила пару років передтим група заможних канадійських комуністів з Летбридж, Алта.

ПРОКАПІТАЛІСТИЧНИЙ ТАТАРИН.

Канадійські українці попродали своє майно в Канаді з метою повернути на свою батьківщину й користуватися благами совітського соціалізму. Коли прибули на Україну, дістали великий наділ землі.

До шістьох місяців канадійська комуна почала розкладатися. Багато її членів, які ще мали канадійські пашпорти, повернули до Канади; інші втікли до ріжких країн Європи. Я чув дещо про це перед виїздом з Канади і трохи більше в Москві, але дійсна історія комуни все ще була загадочна.

Я мав привілій подорожувати без вартового ГПУ. Майже цілу дорогу провів я на розмові з старшим татарином з Криму, професійним актором, який відразу зробив на мене враження високо інтелігентного чоловіка. Забрали дві або три годині часу, як це звичайно буває між незнайомими в Росії, заки він рішив, що може мені довіряти, і ми почали відкрито говорити.

Результатом була одна з найдивніших дискусій, яку я коли мав. З одного боку був я, громадянин капіталістичної Канади, що співав похвали комуністичній Росії; з другого боку був він, громадянин комуністичної Росії, що співав похвали капіталістичній Канаді.

“А що ви скажете про визиск праці капіталом?” спитав я.

“О, це”, сказав він, і пригадав мені делікатно, що в капіталістичних країнах власники підприємства не можуть бути нічим іншим, тільки людськими істотами. Правда, капіталістичний підприємець єсть ліпше, вбирається ліпше і взагалі жиє ліпше, як пересічний робітник. Але чи не буде помилкою сказати, що організатори й управителі нічого не витворюють? Якщо дійсне багацтво країни мірити продуктами, які витворює і постачає масам, то який росіянин створив коли десяту частину того дійсного багацтва, що створив його архіканаліст Генрі Форд?

В Росії, говорив він далі, держава є роботодавцем для всіх робітників. Є це велика монополія, така абсолютна, що визискуюча кляса, комуністи, є цілком свободна від робітничих клопотів, що є постійним болем голови капіталістичної визискуючої кляси. Щоб управляти цею величезною монополією, російська комуністична держава потребує кольосального адміністративного і карного апарату. Цей апарат є такий великий, що він годує одного непродуктивного чоловіка на кожних п'ять робітників і селян; в капіталістичній системі звичайна пропорція є менше як один на 20.

“Подумайте лише, скільки ми витрачуємо на поширювання революційного руху закордоном”, сказав він. “Чи ви підрахували коли, що нас коштує мати вас тут?”

Я не мав на це готової відповіді.

Володимирський Собор в Київі перемінений большевиками
на безбожницький — антирелігійний музей.

КАНАДІЙЦІ НА ВИГНАННІ.

На другий день травня я прибув до канадійської комуни Криворіжжя. Для нагляду й охорони місцевий відділ ГПУ дав мені одного поліцая в цивільнім одязу. Комуна була переповнена звичайними платними урядовцями з Комуністичної Партиї, що не давало мені спромоги дійсно поговорити з рядовиками.

Але на другий день рано мій сторож з ГПУ пішов з секретарем партії ловити рибу. Я сказав, що не люблю риболовства, і залишився на місці, щоб допомогти комунарам перевести одну з їх періодичних провірок рільничої машинерії.

Майже всі машини потребували направи. Вони були багатьох виробів і неможливо було замінити їх частини. З шістьох тракторів лише один був в добрім стані. Комунарі сказали мені виразно, що знищена машинерія є лише маленькою частиною багато більшої трагедії — трагедії знищеного життя людей. Вони жалували, що покинули Канаду. Вони благали мене перестерегти їх приятелів в Канаді, щоб вони не вірили тому, що можуть їм говорити або писати про благодаті державного соціалізму взагалі і про відродження України зокрема.

По скінченні курсу в Ленінськім університеті було оповіщено, що кожний студент перед виїздом до дому може взяти собі вакації на один місяць. Протягом того місяця він може йти, де сам захоче, і бачити все, що собі забажає, за винятком військових заведень. Комінтерн дав кожному з нас по 200 рублів на подорожні видатки і харч та приміщення в дорозі.

Завдяки попроданим річам на чорній біржі я мав близько 2,000 рублів готівкою і був одним з тих пару студентів, що міг приняти оферту поїздки. Я хотів побачити Україну і виробив собі маршрут, що починалася в Чернігові, далі йшла кораблем до Києва, потім по Дніпрі до Дніпропетровська і кінчилася в Одесі.

ФЯСКО В НІКОПОЛІ.

Майже всюди, де я спинявся, я вмисно не йшов до місцевої партійної організації, що звичайно робиться з чесності. Але в Нікополі, де є копальні мангану, я пішов до партії, чого потім жалував.

Партійний комітет приняв мене тепло. Я був якраз чоловіком, за яким вони шукали. Продукція в місцевій копальні зменшувалась; було б дуже добре, коли б я поговорив до робітників на зібранні. Розуміється, я не міг відмовити.

На зібранні було около 1,500 робітників. Мене представили як комуніста, що заступає канадських фармерів і робітників і буде говорити про капіталістичну депресію. Я по широти говорив до них яку годину. Але побачив відразу, що моя мова на них не ділає. Може це й було причиною, що по скінченню промови голова запитав, чи нема яких питань. Це було перше зібрання, на якім я промовляв в Росії, що дозволено на питання з публики.

В тій хвилі чоловік на переді запитав:

Ви сказали, що в Канаді є багато безробітних. Як вони живуть — чи вмирають з голоду?

“Ні, вони не вмирають. Вони живуть з допомоги, яку дає уряд.”

“Що вони дістають?”

“Кожний член родини дістає лише п'ять долярів місячно на ріжні харчі й один долар на мясо. В додатку, їх помешкання, світло й воду оплачує держава.”

(В оригіналі було помилково надруковано в журналі “п'ять долярів на тиждень”, що пізніше справлено в окремій відбитці.)

“Кілько коштує однофунтовий бохонець хліба?” спитав хтось.

“П'ять центів.”

“Кілько коштує білий хліб?”

“Це ціна білого хліба”, відповів я.

Далі посыпалися питання про ціни інших продуктів.

Мені сказали переложити доляри й центи на рублі й копійки.

Тоді один робітник запитав:

“Скільки треба відроблювати владі за всі ті річи й обслугу?”

“В більшості випадків нічого. Це є безоплатне.”

Серед зібраних почулися оклики здивовання: “Чому ж приходите сюди і розказуєте нам історії про злідні й економічну крізу в Америці? Ваші робітники живуть в раю. Ми шахтярі уважаємося першоклясними робтниками, але ми не дістаємо й половини тих харчів, що дістають ваші безробітні. Чи знаєте ви, що ми їмо? Капусняк! І ще раз капусняк!”

Наставило загальне замішання. Голова безуспішно намагався привернути порядок і з боку зібраних сипалися на його адресу гнівні закиди. Нарешті він втихомирив всіх співом “Інтернаціоналу”.

Я багато передумав в часі моого повороту до Москви. Припустім, що я не називаюся Іван Гладун. Припустім, що я є Іван Іванович, робітник в російськім колгоспі або в російській фабриці. Яка тоді була б моя доля? Я почав уявляти собі, як би то було. Мене призначили б до роботи згідно з пятирічним пляном. Я не міг би покинути цеї роботи без дозволу. Не міг би взяти відпустки, хіба що це було би в пляні. Не міг би поїхати там, де хотів. Зовсім не міг би виїхати закордон. Не міг би дістати закордонної літератури, бо вона могла б перевернути мій спосіб думання. В заміну за пожертвування моєї особистої свободи я дістав би лише мінімум прожитку.

Перший раз відколи я почав серйозно думати про вступлення до партії, я побачив, що бути канадійцем має свої добреї сторони.

Коли так, то що ж тепер? Одне я знов напевно: ніколи не зможу вже йти цілком по партійній лінії, як їх визначує Москва. Що б не казала Москва, але ціль не вправдує засобів. Але чи це має означати, що я маю відречися ціли? Я все ще вірив, що треба стреміти до безклясового, соціалістичного суспільства. Чому я не можу залишитися комуністом, а рівночасно не бути орудям московського імперіалізму?

Два тижні пізніше я всів на корабель "Бремен" в Гамбургу. В Нью Йорку я зголосився до офісу американської Комуністичної Партії, де мене приняв секретар Ирл Бравдер, якого я стрінув пару місяців раніше в Москві. Бравдер перестеріг мене, що вдома я застану погіршенну ситуацію. Він сказав, що кількох членів Центрального Комітету канадської партії арештовано на підставі 98 секції кримінального закону і що Комінтерн вислав пару представників, щоб перебрали партійні справи в Канаді.

ВЕРЧЕННЯ В АРМІЇ.

В Торонто я пішов просто до офісу партії, що був тоді на Бей стріті. Коли я побачив двох сильних чоловіків, що крутилися коло дверей будинку, я пішов прямо далі. Я підозрівав, що це були детективи, і був правильний.

Пізніше того дня я стрінув на вулиці партійного члена Оскара Раєна. Він скомуникував мене з Тімом Баком. Бак був звільнений на поруки й умовився побачити мене в бордінг гавзі на Ричмонд стріті, де запропонував мені перебути тиждень або два.

Бак прийшов ще з пару незнайомими. Хоч їх представлено мені як загостивших товаришів, я підозрівав, що вони були тими представниками комінтерну, про яких згадував мені Бравдер в Нью Йорку.

Разом ми виробили плян моєї найближчої роботи. Тому, що поліція послугувалася 98 секцією, ми погодилися, що партія повинна організувати підземну сітку комунікації, і я мав переїхати по Канаді та зробити відповідну підготовку. В додатку, я мав вивідати все, що міг, про військові частини, росташовані в містах на моїм шляху. Якщо можливо, я мав також встановити контакт з персоналом армії. Вся військова інформація, зібрана мною, мала бути вислана шифровим письмом на спеціальну адресу в Торонто. Один з незнайомих, що прийшов з Баком, мав пару однакових подорожніх книжочок. Одну дав мені, а другу затримав для себе. Ми умовилися вживати певну сторінку як ключ до нашого шифрового письма.

Я спинився в Содборі, Форт Вилям і Винипегу й регулярно висилав до Торонта звіти про військові частини, росташовані в тих містах. Звіти були поверховні — їх можна було вибрати з якоїбудь газети в тих мирних часах. Партия хотіла чогось більше. Вона пригадувала мені, що я мав навязати особисті контакти в армії; якщо б я потребував більше грошей на ту ціль, партія їх дасть.

Я приїхав до Келгарі, не зробивши нічого більше. Там чекав на мене новий розпорядок. Я мав припинити свою поїздку й очікувати Стюарта Смита. З того я вносив, що Смит має перебрати мою роботу.

Десь в той час почали наспівати з Москви занепокоючі вісти. Микола Скрипник, бувший народний комісар освіти на Україні, поповнив самогубство на знак протесту проти московщення України. Мирослав Ірчан та Іван Сембай, два визначні українські комуністи, які були моїми інструкторами на комуністичні курси у Винипегу, також повернули були на Україну і тепер їх приятелі в Канаді довідалися, що їх обидвох зліквідовано. Вістку про смерть Сембая підтвердила в листі до Канади його дружина, Ольга, якій вдалося вирватися з України до Чехії, бо вона була чеського походження.

БУНТ СЕРЕД УКРАЇНСЬКИХ ПАРТИЙЦІВ.

Ці вісти наспівали так швидко і мали такий сильний вплив на багатьох канадійських прихильників Ірчана й Сембая — як в Комуністичній Партиї, так і в ТУРФДомі, — що “пояснення” комуністичної преси в українській мові не вдоволяли всіх членів, навіть тих, що були в Центральнім Виконавчім Комітеті ТУРФДому. Щоб втихомирити невдоволених, особливо в самім центрі, партійний провід в Торонто рішив вислати до Росії Джана Нейвіза (Навізівського), який нібито мав “розслідити” справу Ірчана й Сембая і привезти докладний звіт. Розуміється, що Нейвіз виїхав позірно від центральних зарядів масових організацій під комуністичною контролею і вони оплатили кошти його подорожі. Та він привіз такий “звіт”, що не задовольнив навіть партійних

членів з центральних зарядів, як виявилося, він навіть не питав нікого офіціяльно про справу Ірчана й Сембая. Чув дещо про них лише приватно і не міг нічого певного сказати, що властиво з ними сталося.

На найближчій всекраєвій українській партійній конференції, що відбувалася, як звичайно, під час зїздів ТУРФДому та інших масових організацій, деято з центра у Винипегу підніс не лише справу Ірчана й Сембая, але й піддав критиці всю русотяпську політику Москви на Україні, яку комуністи в Канаді замовчували або похвалювали. За те того делегата не допущено більше на конференцію і засуджено за "націоналістичний ухил", що виявився в "різкій формі". Резолюцію з засудом принято не лише на партійній конференції, але й на зїзді ТУРФДому, та проголошено її публично в комуністичній пресі. На цій конференції був Тим Бак та який-десяток менших партійних головачів неукраїнців як з Торонта, так і з Винипегу. Вони, разом з "українськими" провідними комуністами, і вирішили, що зробити з "ухильником", а потім дали це рішення до " затвердження" делегатам.

При кінці того ж року відбувся спеціяльно скликаний "плenum" ТУРФДому, на якім виключено пару членів Центрального Виконавчого Комітету, а пізніше ще кількох членів центральних і місцевих зарядів масових організацій. Виключено їх за те, що відмовилися засудити першого "ухильника".

Я мав постійний зв'язок із "збунтованою" фракцією. Ми погодилися, що я повинен залишитися в партії і далі поглиблювати — як ми сподівалися, більш успішно — розкол між партією і масовими організаціями під її контролем.

Назрівав генеральний страйк лісових робітників в околиці Порт Артур. Я дістав інструкції не турбуватися про те, чи робітники виграють що із страйку, але сконцентрувати свою увагу на здобуття нових членів до партії, поки страйк триває.

Ці інструкції я зігнорував. Коли страйк скінчився і я вислав звіт дистриктовому комітетові партії, я приеднав не 700 членів, як мені доручив Центральний Комітет, але — ві-

сім! Припускаю, що вже тоді мене підозрівали за мою мізерну роботу у військовім шпигунстві та за мої звязки з “бунтівниками” в ТУРФДомі, На всякий випадок, партія дала мені відпустку на неозначений час.

Це був останній крок в моїм відступі від комунізму. Нарешті я побачив, що нема сенсу думати про якийсь компроміс. Не досить є поборювати облуду, дволичність, сліпу услужливість Росії, нехтування одиниці, цинічне висмівання уряду більшості, що яуважав попередно за можливі до вилучення хиби в партії, але я прийшов тепер до висновку, що треба поборювати саму партію. Партійні лиха не були випадковими блудами, що їх можна направити. Вони були в самім корені партії.

Того дня я виступив з Комуністичної Партиї Канади.

З М І С Т:

	Сторона
Перша частина:	
Як висаджувати поїзд	5
Невеселій хлопячий вік	6
Прибули большевицькі агенти	7
„Ніколи не вір москалеві”	9
Стаю комуністом	10
Нового рода „демократія”	12
Школа для агітаторів	13
Як розбити юнію	14
Здобування провідників	15
Використування безробітних	17
Друга частина:	
Подорожуючі „консерватисти”	18
До обіцяної землі	19
З Гладуна на Логана	22
Назад до школи	23
Вибір Сема Кара	25
Багатий студент	26
Вчимося шпигунства	26
Як виробляти бомбу	28
Трудне питання для професора	30
Смит єсть власні слова	31
„Не вірте своїм очам”	32
Третя частина:	
Життя в невільничих таборах	34
Мандрівні безпритульні діти	36
Прокапіталістичний татарин	37
Канадійці на вигнанні	40
Фяско в Нікополі	41
Верчення в армії	43
Бунт серед українських партизанів	44

